

บทที่ 2

แนวคิด และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยนี้เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวขององค์การอิสระในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ กรณีศึกษาชมรมนักนิคมธรรมชาติ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจึงได้แก่

1. แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม
2. แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
3. ปทัสถานทางสังคมและการคล้อยตาม
4. พฤติกรรมกลุ่ม
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืน
6. ขบวนการสิ่งแวดล้อมในโลกอุตสาหกรรมตะวันตก
7. โลกทรรศน์ทางสิ่งแวดล้อม

แนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

วรรณิ พฤติถาวร (2530) กล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมว่า เป็นขบวนการสังคมในแง่มุมมองของการศึกษาพฤติกรรมร่วม ซึ่งประชาชนได้เข้าร่วมในการเคลื่อนไหว เพื่อจะกระทำอะไรบางอย่างในการสนับสนุนหรือคัดค้านการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มสังคม หรือโลกที่เขาเป็นส่วนหนึ่ง

Zurcher และ Snow (1981) อ้างใน วรรณิ พฤติถาวร (2530) กล่าวว่าประชาชน จะมีการกระทำโดยผ่านวิถีทางหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นการกระทำที่รุนแรง การปฏิบัติ รวมถึงการถอนรากไปสู่มุมชนอุดมคติ

สุวิทย์ รุ่งวิสัย (2541) กล่าวว่า กระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม คือการที่ฝูงชนจำนวนมากรวมตัวกันกระตุ้นและสร้างกระแสให้เกิดการรวมกลุ่ม ได้แสดงออกถึงความต้องการของกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างภาพให้ฝ่ายตรงข้ามสะดุ้ง หวาดกลัว และเร่งเร้าให้บุคคลอื่นที่อยู่ภายนอก เกิดความกระตือรือร้นที่จะเข้าร่วมกระบวนการ และสร้างความจงรักภักดีให้เกิดขึ้น เพื่อให้คนที่เข้ามา ร่วมกันมีความผูกพันต่อกลุ่มและกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ภายใต้อำนาจเหนี่ยวนำและกระทำการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้บรรลุผลตามที่กลุ่มต้องการ

กรอบแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

สุวิทย์ รุ่งวิสัย (2541) ได้อธิบายกรอบแนวคิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมไว้ดังนี้ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นขบวนการของกลุ่มอย่างหนึ่งที่มีลักษณะพิเศษมีโครงสร้างเฉพาะตัว ในช่วงการรวมกลุ่มใหญ่ขึ้น และมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งการรวมกลุ่มทำงานที่จะถือว่าเป็นขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมได้ จะต้องมีองค์ประกอบดังต่อไปนี้

- ต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน
- ต้องมีความร่วมมือร่วมใจกัน และยอมรับกันและกันในกลุ่ม
- ต้องมีความสำนึกผูกพันต่อกลุ่มและภารกิจของกลุ่มอย่างมั่นคง
- ต้องมีความพร้อมที่จะปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะบรรลุเป้าหมาย
- ต้องมีอุดมการณ์ คือความมุ่งมั่นใฝ่ฝันถึงภาวะที่ดีเลิศ และความเจริญก้าวหน้าของสังคม

นอกจากนี้การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม จำเป็นต้องใช้กรอบแนวคิดทางด้านจิตวิทยาสังคมเพื่อใช้ในการทำความเข้าใจถึงทัศนคติและแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวด้วย ซึ่งถือว่าจิตวิทยาสังคม เป็นแรงกระตุ้นของการเคลื่อนไหว เพราะมีลักษณะความสัมพันธ์ทางจิตวิทยาสังคมระหว่างสมาชิกของกลุ่ม ซึ่งแตกต่างจากความสัมพันธ์ขององค์กรและโครงสร้างสังคมในฐานะที่เป็นการรวมกลุ่มทางสังคมอันประกอบด้วย สมาชิกผู้นำ และผู้ตามในกระบวนการ ยังจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดความจงรักภักดีและความผูกพันในขบวนการ รวมถึงตลอดถึงการปลุกเร้าทางอารมณ์ ให้เกิดกระแสการรวมกลุ่มสนับสนุนหรือต่อต้านระบบหรือนุคคลด้วย

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในช่วงที่ผ่านมาได้ปรับเปลี่ยนวิธีการและแนวทางในการเรียกร้องแตกต่างกันไป ตามวัตถุประสงค์ของกลุ่มผู้รวมตัว ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาเฉพาะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่เคลื่อนไหวในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้ปรากฏการศึกษาดังนี้กล่าวในงานวิจัยของ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) ได้กล่าวถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในงานวิจัยเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ : ขบวนการเคลื่อนไหวประชาสังคมในต่างประเทศว่า เป็นขบวนการปฏิบัติที่เข้มแข็งและหลากหลายของประชาชนธรรมดา ที่เริ่มตระหนักถึงขีดจำกัดของการปฏิวัติว่า เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก จึงหันกลับมาเคลื่อนไหวเรียกร้องในระบบเป็นขบวนการที่ยังยอมรับในรัฐ-ชาติ มิใช่ปฏิเสธ รัฐ-ชาติ ยอมรับในการแบ่งแยกระหว่างรัฐกับสังคม ขณะเดียวกันก็ตระหนักถึงขีดความสามารถของรัฐ-ชาติในการแก้ปัญหาความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้น จึงเสนอทางเลือกใหม่ในรูปของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบต่าง ๆ แทนการช่วงชิงอำนาจรัฐด้วยการปฏิวัติที่รุนแรง

งานวิจัยดังกล่าวได้ทำการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ มีขบวนการเรียกร้องในเรื่องของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ ขบวนการเอิร์ธเฟรนด์ ในงานวิจัยนี้ได้สรุปข้อสังเกตของการเกิดขบวนการดังกล่าวไว้ดังนี้

1) เป้าหมายการเคลื่อนไหวที่ไม่ต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างค่านิยมความหมายใหม่ ให้กับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยการนำเสนอมุมมองใหม่ต่อธรรมชาติ คือโลกต้องมาก่อน ไม่ใช่มนุษย์มาก่อนโลก เรียกร้องให้เลิกมองโลกในฐานะที่เป็นเพียงทรัพยากรหรือวัตถุดิบ ที่มนุษย์สามารถเข้าไปกลฉวยหาประโยชน์ได้ตามอำเภอใจเป็นการเรียกร้องสิทธิให้กับธรรมชาติ

2) การจัดองค์กรเป็นแบบกว้างขวางและหลวมในรูปของเครือข่ายโยงใย มากกว่าการจัดแบ่งตามสายการบังคับบัญชาแบบระบบราชการ ไม่มีผู้นำที่เป็นทางการ ไม่มีการรวมศูนย์อำนาจ แต่ละสาขาแต่ละกลุ่มจะเคลื่อนไหวโดยอิสระบนฐานของประเด็น เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติร่วมกัน

3) การเคลื่อนไหวเรียกร้องมิใช่เป็นการวิ่งเข้าสู่กลไกของรัฐ หรือสถาบันหลักทางการเมืองที่ดำรงอยู่อย่างพรรคการเมือง หรือนักการเมืองเพื่อขอความช่วยเหลือ แต่เคลื่อนไหวเองจึงเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อขยายกลุ่มให้กว้างและมีพลังมากขึ้น เป็นการใช้สิทธิของพลเมืองในระบบประชาธิปไตยที่จะไม่เชื่อฟังรัฐ (Civil Disobedience) ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของพลเมืองในระบบอบประชาธิปไตย เป็นการใช้สิทธิในการต่อต้านแสดงความไม่เห็นด้วยกับระบบที่ดำรงอยู่และเป็นการเคลื่อนไหวด้วยตนเอง มากกว่าเคลื่อนไหวเรียกร้องผ่านตัวแทนอย่างระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เป็นอยู่

4) การรวมกลุ่มเป็นเรื่องของจิตสำนึกส่วนบุคคล ที่ต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติ (Individual Conscience) ไม่ใช่รวมกลุ่มบนฐานของผลประโยชน์ส่วนตัวแคบ ๆ เป็นการรวมตัวบนฐานของประเด็นปัญหาที่ต่อสู้ร่วมกัน ไม่ใช่ผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นลักษณะของการรวมตัวแบบหลังยุคสมัยใหม่ (Postmodern) คือ ใหญ่แต่หลวม ในรูปของเครือข่ายโยงใยมากกว่าในรูปของสายการบังคับบัญชาที่ลดหลั่นกันลงมา

5) ยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง คือ ถ้อยแถลงหรือคำประกาศที่ต้องการให้โลกรับรู้ถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อมเป็นเทคนิคในการดึงและตรึงความสนใจของประชาชนในวงกว้าง ผ่านการใช้สื่อต่าง ๆ มิได้หวังผลในการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปธรรมแบบเฉียบพลันในความหมายของการเปลี่ยนแปลงระบบ เพราะการต่อต้านของขบวนการเล็ก ๆ ไม่สามารถล้มล้างระบบของความสัมพันธ์ที่ยิ่งใหญ่และเหนียวแน่น ระหว่างรัฐกับภาคธุรกิจเอกชนในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้เลย สิ่งที่ขบวนการเอิร์ธเฟรนด์ทำ ก็คือ การเมืองในเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Politics)

หรือการเมืองเชิงอิทธิพล (Politics of Influence) มากกว่าเป็นการปลุกจิตสำนึกของคนในสังคม ให้ตระหนักถึงปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตแบบใหม่ ด้วยการนำเสนอทางเลือกในการดำรงชีวิตแบบอื่น ๆ ที่ไม่เน้นการผลิต ไม่เน้นกำไร ไม่เน้นการทำลายล้างธรรมชาติ

โยธิน ศันสนยุทธ และจุมพล พุฒภัทรชีวิน (2524) อธิบายว่า การเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นพฤติกรรมการรวมตัวกันทางสังคม (Collective Social Behavior) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนสังคม การเคลื่อนไหวทางสังคมแสดงถึงความพยายามของผู้คนเป็นจำนวนมากที่จะร่วมกันแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งซึ่งเป็นปัญหาร่วมของพวกเขา ตามปกติการเคลื่อนไหวทางสังคมเกิดขึ้นโดยไม่มีการรวมตัวกันทางกายภาพของผู้ที่มีส่วนร่วม การสื่อสารเกิดขึ้นโดยทางสื่อมวลชนหรือโดยการบอกเล่าจากปากหนึ่งไปยังอีกปากหนึ่งแพร่กระจายกันต่อไป

ในการศึกษาแนวทางการเคลื่อนไหวทางสังคมในอดีตที่ผ่านมา เป็นการเรียกร้องการมีสิทธิเท่าเทียมกัน การเรียกร้องความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการเคลื่อนไหวจะแตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้มารวมตัว

สรุปได้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นการรวมตัวของบุคคลผู้มีความต้องการในเรื่องเดียวกัน รวมตัวกันแสดงความต้องการและร่วมกันหาแนวทางเพื่อแก้ปัญหาซึ่งมีวิธีการในการเคลื่อนไหวแตกต่างกันออกไป บางกลุ่มเคลื่อนไหวอย่างสงบต้องการเพียงแสดงความคิดเห็นและมีกิจกรรมร่วมกันเพื่อนำไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหาที่กลุ่มเห็นว่าเหมาะสม ในขณะที่บางกลุ่มใช้ความรุนแรงในการเรียกร้องเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กลุ่มต้องการ อย่างไรก็ตามขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นวิถีทางที่นำไปสู่การแสดงออกของความแน่นอนเข้าร่วมในวิถีทางที่ทำให้บรรลุถึงเป้าหมายร่วมกันได้

แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

วีระวัฒน์ เนียมสุวรรณ (2527) ให้ความหมายว่า การอนุรักษ์ หมายถึงการรู้จักใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์ และเป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด ทั้งนี้ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด พร้อมทั้งกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันและมีอายุการใช้งานได้นานที่สุด

สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2534) ได้ให้ความหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมว่า หมายถึง การใช้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยความชาญฉลาด และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติให้มากที่สุด และมีระยะเวลาในการใช้งานยาวนานที่สุด

สมนึก อ่องเอิบ อ้างใน ชิต ณ ไชย (2540) กล่าวว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะสำเร็จได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย การที่จะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายจะเกิดได้ด้วย วิธีการให้การศึกษาค้นคว้า (Education and Information) ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

Encycl. Britannica (1988) อ้างใน พระธรรมปิฎก (2541) ให้คำจำกัดความว่า การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง การจัดการให้มนุษย์ใช้ประโยชน์จากชีวภาพอย่างอำนาจคุณประโยชน์ที่ยั่งยืนได้มากที่สุดพร้อมทั้งธำรงรักษาไว้ซึ่งศักยภาพของชีวภาพนั้นให้คงสามารถสนองความต้องการ และความใฝ่ปรารถนาของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคตได้สืบไปด้วย

ในการที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์และสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีส่วนที่ต้องเก็บรักษาไว้อย่างหวงแหน และบางส่วนของทรัพยากรธรรมชาติสามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสมที่สุด ซึ่งความหมายที่แท้จริงของคำว่า “อนุรักษ์” สามารถแบ่งออกได้ 2 ระดับ เพื่อสะดวกและง่ายต่อการควบคุมและป้องกันปัญหาที่จะตามมา คือ ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งลักษณะของการอนุรักษ์ทั้ง 2 ระดับ คือ

1. การสงวนและหวงห้าม หมายถึง การอนุรักษ์ในลักษณะที่ต้องมีการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด และเข้มงวดกวดขันกับการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น ซึ่งในกรณีนี้จะต้องพิจารณาทั้งแหล่งที่มาของทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติเอง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในระดับนี้ จะถือว่ามีความสำคัญสูงสุด และจำเป็นจะต้องให้มีมาตรการหรือแนวทางในการสงวนหรือหวงห้ามโดยเร็ว ก่อนจะมีการทำลาย เพราะเมื่อเกิดการทำลายแล้วจะเป็นการยากในการที่จะฟื้นฟูให้มีสภาพเหมือนเดิมได้

2. การอนุรักษ์ เป็นระดับของการอนุรักษ์ที่มีการควบคุมดูแล และเข้มงวดกวดขันกับการใช้ประโยชน์ของทั้งทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ ที่มีความสำคัญเป็นอันดับรองลงมาจาก การสงวนหรือหวงห้าม เพราะการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ จำเป็นจะต้องมีการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ จึงจำเป็นจะต้องมีการศึกษาในรายละเอียดถึงสภาพแวดล้อมและเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและทางอ้อมกับทรัพยากรธรรมชาตินั้น ๆ เพราะการที่จะกำหนดให้ทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทและทุกแหล่งต้องมีการสงวนและหวงห้ามอย่างเข้มงวดนั้นคงเป็นไปได้ จึงจำเป็นต้องศึกษาความเป็นไปได้และความเหมาะสมในการที่จะนำทรัพยากรธรรมชาตินั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสภาพสังคมและเศรษฐกิจของบริเวณนั้นจะได้ดีขึ้น และในขณะเดียวกันก็มีการพิจารณาเพื่อการควบคุมและป้องกันปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดต่อไปในอนาคต

การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้ง 2 ระดับ เป็นจุดเริ่มต้นของการควบคุมป้องกัน และแก้ไขปัญหาการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศไทยในปัจจุบัน เพราะในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยถือเป็นประเทศที่มีทรัพยากรธรรมชาติเกือบทุกประเภทค่อนข้างมากไม่ว่าจะเป็น ป่าไม้ แร่ หรือทรัพยากรน้ำ แต่จากสภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยหรืออย่างไม่มีประสิทธิภาพนี้เอง ทำให้ปัญหาต่าง ๆ เริ่มแสดงให้เห็นถึงการขาดแคลน การเกิดปัญหาด้านมลภาวะรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งอดีตที่ผ่านมาภาครัฐบาลและเอกชนต่างมุ่งเฉพาะถึงการพัฒนาเพื่อให้ประเทศมีสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่ดีเท่านั้น โดยไม่ได้คำนึงถึงแผนการอนุรักษ์หรือป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง ปัจจุบันทั้งภาครัฐบาลและเอกชนต่างเริ่มสำนึกถึงนโยบายการพัฒนาของประเทศไทยที่ได้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีประสิทธิภาพ จึงเริ่มที่จะมีการกำหนดนโยบายมาตรการ กฎหมาย และระเบียบต่าง ๆ เพื่อการควบคุมและป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้น

ในการจัดการด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาตินั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะระดับประเทศหรือระดับท้องถิ่น ต่างพยายามที่จะจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์แบบ แต่สิ่งที่การจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ได้ คือ สภาพของการถูกทำลายที่แท้จริง ซึ่งก็เกี่ยวข้องโดยตรงถึงลักษณะข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่สามารถชี้ให้เห็นถึง จำนวน หรือปริมาณทรัพยากรธรรมชาติที่ได้ถูกทำลายทั้งของทรัพยากรธรรมชาติที่มีการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และสามารถฟื้นคืนสู่สภาพเดิมได้โดยระบบธรรมชาติเอง เช่น ป่าไม้ ทุ่งหญ้า สัตว์ป่า เป็นต้น และทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง หรือฟื้นคืนสู่สภาพเดิมได้ เมื่อถูกทำลายก็จะหมดสภาพไป เช่น ภูเขา น้ำตก หาดทราย แร่ธาตุ เป็นต้น ซึ่งข้อมูลและหลักฐานต่าง ๆ ดังกล่าวยังมีไม่เพียงพอ หรือมีไม่สมบูรณ์พอที่หน่วยงานที่รับผิดชอบจะสามารถนำมาช่วยในการตัดสินใจเพื่อการอนุรักษ์ได้

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติจะต้องมองในด้านการอนุรักษ์ควบคู่กันไปด้วยเสมอ การอนุรักษ์นั้นแท้จริงแล้วก็คือ การประยุกต์หลักนิเวศวิทยาไปสู่การปฏิบัติให้เกิดผลดีต่อระบบธรรมชาติ เป็นที่น่าเสียดายว่าในสายตาของประชาชนทั่วไปมักจะมองนักอนุรักษ์ว่าเป็นพวกที่ต่อต้านสังคมและต่อต้านการพัฒนาทุกรูปแบบ แต่ในความเป็นจริงแล้ว นักอนุรักษ์ที่แท้จริงนั้นจะไม่เห็นด้วยก็เฉพาะการพัฒนาที่ปราศจากการวางแผนที่ดี ซึ่งมักจะเป็นการพัฒนาที่ทำลายระบบธรรมชาติหรือระบบนิเวศ ซึ่งเท่ากับเป็นการทำลายคุณภาพชีวิตและกฎแห่งการอยู่รอดของมวลมนุษย์ จุดมุ่งหมายของนักอนุรักษ์ที่แท้จริงมีอยู่ 2 ประการคือ

1. หาหลักประกันในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาทั้งในแง่ความสวยงามตามธรรมชาติเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และความจำเป็นที่จะต้องใช้ผลผลิตจากทรัพยากรนั้น

2. หาหลักประกันในการใช้ประโยชน์จากพืช สัตว์ และวัตถุทั้งหมดให้ได้อย่างยั่งยืนและสม่ำเสมอตลอดไป ภายใต้ความสมดุลระหว่างการเก็บเกี่ยวกับการเกิดขึ้นทดแทนใหม่ (นิวัตติ เรื่องพานิช, 2533)

ปัจจุบันนักอนุรักษ์ได้เปลี่ยนมาสนใจการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบมากขึ้น ซึ่งน่าจะถูกต้องกว่าการอนุรักษ์เฉพาะทรัพยากรที่เราสนใจเท่านั้น เพราะผลกระทบจากการตัดสินใจผิดพลาดในการทำลายหรือตัดแปลงสิ่งแวดล้อมนั้นมีมากเกินกว่าที่จะมองเห็นและเข้าใจได้ เนื่องจากระบบธรรมชาติที่มีความสลับซับซ้อนได้มีวิวัฒนาการมายาวนานนับล้านปีกว่าจะมาอยู่ในสภาพที่เป็นอยู่ดังเช่นปัจจุบัน การคิดแปลงและทำลายธรรมชาติและทรัพยากรเพียงชั่วระยะเวลาอันสั้นนี้จะสร้างปัญหาที่ติดตามมามากมายและยากจะแก้ไขได้ในเวลาอันสั้น

การมีชีวิตอยู่ของมนุษย์เพื่อการแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจนั้นส่งผลโดยตรงต่อทรัพยากรธรรมชาติและสมดุลของระบบนิเวศ ภัยพิบัติและความเสียหายจากการพัฒนาของมนุษย์เกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง จึงมีความจำเป็นต้องอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยครอบคลุมระบบสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาให้ธรรมชาติสามารถดำรงอยู่ได้

วัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนวทางที่สรุปได้ว่าการอนุรักษ์นั้นเพื่อธำรงไว้ซึ่งปัจจัยของระบบสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์และสัตว์ ใช้ประโยชน์จากพันธุ์พืช สัตว์เพื่อประโยชน์ในการยังชีพอย่างเหมาะสม ตลอดจนการอนุรักษ์ระบบสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์แก่มนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคต

การอนุรักษ์ที่แท้จริงนั้น นิวัตติ เรื่องพานิช (2542) อธิบายว่า เป็นการประยุกต์หลักนิเวศวิทยาไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลดีต่อระบบธรรมชาติ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริง 2 ประการคือ

- หาหลักประกันในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยพิจารณาทั้งในแง่ความสวยงามตามธรรมชาติเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และความจำเป็นที่จะต้องใช้ผลผลิตจากทรัพยากรนั้น
- หาหลักประกันในการใช้ประโยชน์จากพืช สัตว์ และวัตถุทั้งหมดให้ใช้ได้อย่างยั่งยืนและสม่ำเสมอตลอดไป ภายใต้ความสมดุลระหว่างการเก็บเกี่ยวกับการเกิดขึ้นทดแทนใหม่

เห็นได้ว่าจากวัตถุประสงค์ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติมีความจำเป็นต่อการยังชีพและการพัฒนาจึงถูกทำลายมากขึ้นตามความต้องการทรัพยากรที่เพิ่มมากขึ้น การกำหนดวิธีเพื่อป้องกันการทำลายจำเป็นต้อง

อาศัยเวลาและการประสานงานของทุกฝ่าย ความสามารถในการจัดการด้านการอนุรักษ์ของ ประเทศยังไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืนก่อให้ เกิดการทำลายอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการอนุรักษ์จำเป็นต้องครอบคลุมปัญหาที่เกิดขึ้นทั้งหมด การแก้ไขปัญหาจึง ต้องเริ่มจากต้นเหตุ ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (2534) ได้เสนอแนวทางที่ กระทำได้โดยกว้างไว้ดังนี้

1. การให้การศึกษา เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ จากพื้นฐานของความเชื่อมั่นมนุษย์ คือ ตัวการสำคัญที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเกิดการเสื่อมโทรม ดังนั้นการแก้ไขปัญหาจึงควรเริ่มต้นกับมนุษย์ ก่อนอื่นไม่ใช่ไปเริ่มที่สิ่งแวดล้อม จะต้องให้การศึกษาแก่คนในสังคม เพื่อให้เขาได้ตระหนักใน บทบาทและหน้าที่ของเขาเองต่อสิ่งแวดล้อม จะต้องให้การศึกษาแก่คนในสังคม เพื่อให้เขาได้ ตระหนักในบทบาทและหน้าที่ของเขาเองต่อสิ่งแวดล้อม รูปแบบของการศึกษาจะต้องมีลักษณะ เสริมสร้างทัศนคติ ความคิดเกี่ยวกับการเข้าใจ และรู้จักตัวเอง รู้จักสังคมและสภาพแวดล้อมที่ ตนเองมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการตัดสินใจต่อการเลือกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มี คุณภาพหรือเสื่อมโทรมเพียงใดเพราะการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจริง ๆ นั้นไม่ใช่การหยุดการขยายตัว ทางเศรษฐกิจหรือการปฏิเสธเทคโนโลยี แต่ความสำคัญนั้นอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคน เพื่อให้เขาสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทิศทางส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม มีคุณภาพได้มาก น้อยเพียงใด การให้การศึกษาเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้ประชาชนส่งเสริมให้สิ่งแวดล้อมมี คุณภาพดีขึ้นนั้น จะต้องทำพร้อมกันไปทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบในทุกระดับ โดย อาศัยวิธีการทุก ๆ ชนิด รวมทั้งการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เข้าถึงตัวประชาชนให้มากที่สุด

2. การปรับปรุงคุณภาพ เป็นวิธีการตรงที่ช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม เช่น ที่ดินชายทะเล ซึ่งกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ 25 จังหวัด มีพื้นที่ ประมาณ 12 ล้านไร่ ที่ดินเหล่านี้เดิมที่ไม่ถูกใช้ให้เป็นประโยชน์เท่าที่ควรจึงรกร้างว่างเปล่าซึ่ง ที่ดินเหล่านี้สามารถปรับปรุงคุณภาพเพื่อใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง ดังนั้น รัฐบาลจึงวางนโยบาย พัฒนาที่ดินชายทะเล โดยแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเรียกกันว่าคณะกรรมการพัฒนาที่ดิน ชายทะเลซึ่งมีปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์เป็นประธานกระทรวงมหาดไทย อธิบดีต่าง ๆ สำนักงานงบประมาณ และเลขาธิการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมเป็นกรรมการ คณะกรรมการ ชุดนี้ตั้งขึ้นตามมติคณะรัฐมนตรี ปี พ.ศ.2519 โดยให้มีสำนักงานพัฒนาที่ดินชายทะเล กรมพัฒนา ที่ดินเป็นผู้รับผิดชอบและบริหารงาน เชื่อกันว่าถ้าโครงการนี้ประสบผลสำเร็จก็จะมีที่ดินที่สามารถ ใช้ประโยชน์เพิ่มขึ้นอีก 12 ล้านไร่

3. การลดอัตราการเสื่อมสูญ การบริโภคของมนุษย์ในปัจจุบัน ในหลายประเทศมักจะบริโภคทรัพยากรกันอย่างฟุ่มเฟือยและไม่ค่อยได้ใช้ให้อยู่ในขอบเขตจำกัด มักจะมีทัศนคติต่อการบริโภคในลักษณะที่ว่าสามารถบริโภคได้สูงสุดจะทำให้มีความสุขที่สุด ทัศนคติเช่นนี้จะทำให้ป่าไม้ถูกทำลายมาก เช่น การตัดหนึ่งต้นแทนที่จะใช้ประโยชน์จากต้นไม้ทุก ๆ ส่วนแต่กลับใช้ประโยชน์เฉพาะส่วนที่เป็นต้นเท่านั้นที่เหลือ เช่น กิ่ง ใบ หรือส่วนอื่นเช่น ส่วนที่เป็นคอกมักจะถูกทิ้งไป อันที่จริงแล้วส่วนเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ทั้งนั้น ไม่ควรทิ้งขว้าง ไม่เช่นนั้น นอกจากได้ประโยชน์น้อยแล้วอาจก่อให้เกิดปัญหาตามมาภายหลังอีก

4. การนำกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ ประเทศทุนนิยมส่วนมากมักใช้ทรัพยากรกันอย่างฟุ่มเฟือยเมื่อแล้วทิ้ง ล้าสมัยแล้วทิ้ง หรือเมื่อชำรุดแล้วทิ้ง หรือในการผลิตวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ขอมมีส่วนที่เป็นเศษเรียกกันว่าเศษวัสดุ เช่น เหล็ก อลูมิเนียม สังกะสี ทองแดง ตะกั่ว พลาสติก กระดาษ สิ่งเหล่านี้สามารถที่จะนำมาใช้ประโยชน์ได้ใหม่อีกโดยเก็บรวบรวมแล้วนำเอาไปหลอมใหม่ เช่น พลาสติก หรือกระดาษนำเอาไปย่อยแล้วผลิตออกมาเป็นกระดาษใหม่

5. การใช้สิ่งทดแทน ทรัพยากรที่ใช้ประโยชน์ได้ดีในอดีตเริ่มร่อยหรอลงเนื่องจากความต้องการเกี่ยวกับการบริโภคสูงขึ้นนั่นเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษา เพื่อหาผู้แทนทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีคุณภาพเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันมาทำหน้าที่ในงานประเภทเดียวกัน หนทางที่จะทำได้คือ จะต้องศึกษาค้นคว้าและวิจัยทรัพยากรอื่น ๆ ที่ยังไม่ถูกใช้ประโยชน์ว่ามีทรัพยากรอะไรบ้างที่น่าจะสามารถนำมาใช้ประโยชน์ทดแทนทรัพยากรเดิมที่กำลังจะหมดไป เช่น น้ำมันที่มนุษย์ใช้เป็นแหล่งพลังงานในอนาคตอันใกล้ต้องหมดไปแน่ ๆ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องหาแหล่งพลังงานใหม่ พลังงานใหม่ที่มนุษย์หมายตาเอาไว้ และกำลังทำการวิจัยกันอย่างเร่งรีบก็คือ พลังงานแสงสว่างจากดวงอาทิตย์ พลังน้ำ หรือการทดสอบใช้ก๊าซแทนน้ำมัน การใช้แอลกอฮอล์แทนน้ำมัน เป็นต้น

6. การใช้สิ่งที่มีคุณภาพรองลงมา ธรรมชาติทรัพยากรชนิดเดียวกันอาจมีคุณภาพแตกต่างกันออกไป เช่น พันธุ์ไม้ในป่าซึ่งมีมากมายมีคุณภาพแตกต่างกันออกไป บางชนิดมีเนื้อไม้แข็งเมื่อนำมาแปรรูปก็จะได้ไม้ที่มีความแข็งแรงทนทานต่อสภาพดินฟ้าอากาศ มนุษย์จึงนิยมเลือกไม้เหล่านี้มาใช้ประโยชน์ก่อน นานเข้าไม้เหล่านี้ค่อยร่อยหรอลงจนเกือบจะหมด เช่น ไม้เคี่ยม ไม้ตะเคียนทอง เป็นต้น ในปัจจุบันนี้แม้แต่ไม้หลุมพอก็มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนเช่นกัน แต่มนุษย์ยังความจำเป็นต้องใช้ไม้อยู่ ดังนั้นแนวทางหนึ่งของการแก้ปัญหาก็คือ การใช้ไม้ที่มีคุณภาพรองลงมา โดยการนำไม้ที่มีคุณภาพรองลงมานั้นไปอบน้ำยาหรืออบน้ำยา ทั้งนี้เพื่อรักษาคุณภาพของไม้ให้ทนทาน ป้องกันปลวก มอด เชื้อรา ซึ่งมีส่วนทำให้ไม้ผุกร่อนให้ใช้ได้นานเทียบเท่ากับไม้เนื้อแข็งทั้งหมดไป ในบางประเทศไม้ที่จะนำมาก่อสร้างจะต้องอบน้ำยาเสียก่อน โดยเขาออกกฎหมายบังคับกันเลยทีเดียว ซึ่งประเทศเราก็ควรจะตระหนักในเรื่องเหล่านี้บ้าง

7. การสำรวจหาทรัพยากรใหม่ ๆ จากอดีตจนถึงปัจจุบันแม้ว่าจะมีการค้นหาทรัพยากรมาใช้กันมากมายแล้วก็ตาม แต่ทรัพยากรในธรรมชาตินั้นยังมีอยู่อีกมากมาย ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าหากมีการสำรวจกันอย่างจริงจังก็น่าจะพบทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีพของมนุษย์อยู่อีกมากมาย

8. การป้องกัน เป็นวิธีการจัดการโดยตรงเกี่ยวกับการป้องกันไม่ให้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในสิ่งแวดล้อมร่อยหรอลงรวดเร็วเกินไปหรือป้องกันมลสารหรือวัตถุเป็นพิษไม่ให้แปดเปื้อนสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์อาศัย รวมทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในกรณีที่บรรยากาศมีก๊าซพิษหรือสารพิษเจือปน น้ำไม่สะอาดไม่สามารถใช้บริโภคได้เพราะมีสิ่งแปลกปลอมขึ้นในรูปของสารพิษและเชื้อโรค สิ่งเหล่านี้ย่อมอยู่ในสิ่งแวดล้อม

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างรู้คุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุดแก่มนุษย์ในปัจจุบัน โดยคำนึงถึงประโยชน์ของมนุษย์รุ่นต่อไปในอนาคต ให้สามารถมีโอกาสใช้ประโยชน์ได้เท่าเทียมกัน อย่างไรก็ตามการอนุรักษ์มิใช่เพื่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์เท่านั้น ควรคำนึงถึงความสมดุลของระบบนิเวศ เป็นการอนุรักษ์เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ธรรมชาติได้ในเวลาเดียวกัน

ปทัสถานทางสังคมและการคล้อยตาม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคมไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยลำพังต้องมีการรวมตัวเป็นกลุ่มสังคม เพื่อการพึ่งพาอาศัยกันและกัน เมื่อมีการรวมกลุ่มใหญ่ขึ้นความสลับซับซ้อนของการดำเนินชีวิตย่อมมีมากขึ้นตาม จึงจำเป็นต้องมีการตั้งกฎเกณฑ์เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้เกิดการยอมรับระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2541) กล่าวว่า มนุษย์ไม่สามารถที่จะอยู่ตามลำพังคนเดียวได้แต่ละจะอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม เมื่ออยู่รวมกันเป็นกลุ่มก็จะกลายเป็นกลุ่มทางสังคมขึ้น ซึ่งเมื่อบุคคลได้เข้าเป็นสมาชิกของระบบสังคมแล้ว โดยปกติเขาจะต้องยอมรับและยึดมั่นอยู่กับมาตรฐานของพฤติกรรมที่ระบบสังคมกำหนดขึ้น แต่ถ้าเขาปฏิเสธไม่ยอมทำตามเขาอาจจะพบว่าตัวของเขาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มหรือของสังคมเพียงชื่อตัวเท่านั้นแต่ไม่มีจิตใจเข้าไปร่วม

ความหมายของปทัสถาน

ทรงพล ภูมิพัฒน์ (2541) ให้ความหมายของปทัสถาน (Norms) หมายถึง ระเบียบข้อบังคับหรือกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลว่าจะปฏิบัติอย่างไรคั้งนั้น ปทัสถานของกลุ่ม (Group Norms) จึงหมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือกฎเกณฑ์มาตรฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับและยึดถือของกลุ่ม เพื่อเป็นแนวทางให้บุคคลภายในกลุ่มปฏิบัติร่วมกัน

Mc David and Harari (1974) อ้างในทรงพล ภูมิพัฒน์ (2541) ได้กล่าวถึงความสำคัญ อย่างน้อย 2 ประการ ที่ปทัสถานของกลุ่มหรือปทัสถานทางสังคมจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบ พฤติกรรมของบุคคล ประการแรก มาตรฐานของกลุ่ม (Group Standards) จะให้ความรู้และแนว ทางแก่บุคคลเกี่ยวกับเรื่องราวต่างที่เขาไม่สามารถจะรู้เรื่องจัดการได้โดยลำพังตัวเองและยังเป็น ทางหนึ่งที่จะทำให้เขากระทำเหมือนกับบุคคลอื่น ๆ ได้โดยง่าย เพราะว่าเขาไม่แน่ใจว่าเขาจะทำ อย่างไรอื่นอย่างไร ประการที่สอง ปทัสถานของกลุ่ม (Group Norms) อาจเป็นกฎเกณฑ์ที่ทำให้บุคคล อื่น ๆ ในกลุ่มเกิดการยอมรับ เป็นทางหนึ่งที่ชี้แนะปทัสถานของกลุ่ม ทั้งนี้เพราะเขาไม่รู้สึกรว่า ประโยชน์ทุกอย่างที่ได้มานั้น จะเป็นการคาดหวังจากบุคคลอื่นจากความปรารถนาของเขาเอง และ ผลประโยชน์อันนี้อาจเป็นที่พึงพอใจตามเป้าหมายของตัวเขา หรืออาจเป็นรางวัลที่สำคัญภายใน กลุ่มยอมรับกันและมีความเห็นพ้องต้องกันในระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ (2522) กล่าวว่า ปทัสถาน (Norms) เป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติของสมาชิกกลุ่มอันได้แก่ ระเบียบ กฎ หรือ จารีตประเพณี ฯลฯ สิ่งเหล่านี้มีขึ้นเพื่อช่วยให้ กลุ่มดำรงอยู่อย่างมั่นคง เพราะสมาชิกกลุ่มมีหลักยึดซึ่งจะเป็นระเบียบปฏิบัติร่วมกัน ทำให้มี พฤติกรรมสอดคล้องกัน โดยทั่ว ๆ ไปหากสมาชิกผู้ใดปฏิบัติตามปทัสถานของกลุ่มได้อย่างดีก็มัก จะได้รับการยอมรับจากกลุ่ม แต่ในทำนองตรงกันข้ามหากฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกทอดทิ้ง หรืออาจถึงขั้นถูกกลั่นโทษจากกลุ่มถึงขั้นไล่ออกจากกลุ่มไปเลย

อุดม ลำอังก์กุล (2542) กล่าวว่า ปทัสถาน (Norms) บางครั้งใช้คำว่าบรรทัดฐาน หมายถึง ระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ หรือ ข้อบังคับ ที่เป็นมาตรฐานซึ่งสังคมกำหนดขึ้นมาให้ สมาชิกทุกคนได้ยึดเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติของการอยู่ร่วมกันตัวอย่างของปทัสถาน เช่น ความเชื่อที่สืบทอดกันมา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น ปทัสถานนี้นับว่าเป็น สิ่งสำคัญยิ่งในการอยู่ร่วมกัน ทั้งนี้เพราะปทัสถานเป็นตัวควบคุมให้บุคคลปฏิบัติตามแนวทางที่ สังคมต้องการ เพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะดวก รวดเร็ว อันจะนำความเจริญมาสู่ สังคมที่ตนอยู่

สรุปได้ว่า ปทัสถานทางสังคมเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติของบุคคลเพื่อ ให้สอดคล้องกับแนวทางของกลุ่ม เป็นสิ่งสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคมใดสังคมหนึ่ง ปทัสถาน ของกลุ่มจะเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของสมาชิกได้

ความหมายและประเภทของการคล้อยตาม

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และคณะ (2522) อธิบายไว้ว่า ในทางวิชาการอาจให้ความหมาย ได้หลายอย่างแตกต่างกันไปตามแนวทางของวิชาการนั้น ๆ ในที่นี้จะอธิบายความหมายของการ คล้อยตาม 2 แนวทาง ดังนี้

ก. การคล้อยตามเพื่อความสอดคล้อง คือ เป็นการปฏิบัติตามกันเพื่อให้เกิดระเบียบแบบแผนในสังคม มีความเป็นหนึ่งใจเดียวกันการคล้อยตามกันเพื่อให้เกิดระเบียบแบบแผนในส่วน มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันการคล้อยตามในแนวนี้คนเราจะสะสมสืบทอดกันมาเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมจนกลายเป็นประเพณีหรือบรรทัดฐานต่าง ๆ ของสังคม นับว่าเป็นการคล้อยตามสาธารณะ (Public Conformity) ความหมายเช่นนี้ นิยมใช้ในหมู่นักสังคมวิทยา นักประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ข. การคล้อยตามความเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นการให้ความหมายเข้าปฏิบัติการทดลองจิตวิทยาสังคม การคล้อยตามจะหมายถึงอะไรนั้น แล้วแต่ว่าผู้ทดลองจะสร้างเหตุการณ์อะไรมาชักจูง ทั้งๆที่การตัดสินใจส่วนตัวของผู้คล้อยตามก็ถูกต้องชัดเจนแล้วตั้งแต่แรก แต่ในที่สุดเขาเปลี่ยนใจไปตามการถูกชักจูง เรียกว่า เป็นการคล้อยตามกัน

ถวิล ธาราโกชน (2532) อธิบายว่า คำว่า การทำตามหรือคล้อยตามที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า Conformity นั้น ได้ใช้แตกต่างกันออกไปเป็นหลายแนวในที่จะอธิบายเป็นเบื้องต้นตามจุดประสงค์ที่มีการศึกษาจากแรงกดดันของกลุ่ม โดยจะอธิบายถึงความแตกต่างระหว่างการคล้อยตาม การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และลักษณะเกี่ยวกับประเพณี

การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หมายถึง ความเชื่อ ค่านิยม และการกระทำต่าง ๆ ที่เป็นการตกลงยอมรับกันทุกคนในสังคมอย่างมีเหตุผล การเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้อาจเกิดขึ้นจากสาเหตุหลายประการด้วยกัน ไม่ดีเกี่ยวข้องกับแรงผลักดันของสังคม ตัวอย่างเช่น พลเมืองทุกคนในสังคมของเรามีความเชื่อว่าโลกกลม ทุกคนในสังคมก็คล้อยตาม ถึงแม้ว่าจะยากแก่การแสดงหลักฐานให้เห็นได้อย่างชัดเจน

ลักษณะเกี่ยวกับประเพณี หมายถึง การกระทำตามขนบธรรมเนียมประเพณีที่ทำกันมา ซึ่งเป็นลักษณะของความประเพณีที่เกิดจากการตกลงของสังคม จนกระทั่งบุคคลยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่ควรยึดถือและปฏิบัติตาม

การคล้อยตาม แตกต่างจากการเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและสาธารณะเดียวกับประเพณี กล่าวคือ การคล้อยตามเกิดจากแรงผลักดันของกลุ่ม และจะเกิดการคล้อยตามขึ้นจะต้องมีการขัดแย้งระหว่างแรงในตัวบุคคล ซึ่งมีแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลเกิดการกระทำ ค่านิยม และความเชื่อในทางหนึ่งกับแรงผลักดัน ที่จะออกมาจากสังคมหรือกลุ่มซึ่งแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลกระทำไปในอีกทางหนึ่ง

Kiesler (1970) อ้างใน ถวิล ธาราโกชน (2532) ได้กล่าวถึงการคล้อยตามว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความเชื่อภายในกลุ่ม อันเป็นผลเนื่องจากการผลักดันของกลุ่มที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริงหรือเป็นเพียงจินตนาการ

อุดม สำอางค์กุล (2524) การคล้อยตาม หมายความว่า การที่บุคคลได้รับแรงผลักดันหรือความกดดันจากกลุ่มจนทำให้มีความคิดหรือการกระทำที่คล้อยตามกลุ่มและโดยธรรมชาติของการคล้อยตามแล้ว บุคคลย่อมเกิดความขัดแย้งในใจ (Conflict) ก่อนเสมอระหว่างความเชื่อทัศนคติหรือคุณค่าของบุคคลนั้นกับความเชื่อทัศนคติหรือคุณค่าของกลุ่มที่บีบบังคับให้คล้อยตาม แรงบีบบังคับของสังคมที่มีต่อบุคคลอย่างโจ่งแจ้ง แต่อาจจะเป็นการบีบบังคับที่แฝงอยู่ในการตัดสินใจหรือปฏิบัติของกลุ่ม

แสวงสุรีย์ สำอางค์กุล (2534) ให้ความหมายว่า การคล้อยตาม (Conformity) คือการที่ปัจเจกบุคคลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเพื่อให้สอดคล้องกับปทัสถานของสังคมซึ่งเป็นตัวกำหนดแนวคิดหรือที่เป็นที่ยอมรับในด้านของสิ่งที่ควรปฏิบัติในสถานการณ์เฉพาะอย่าง

อุดม สำอางค์กุล (อ้างแล้ว) ได้กล่าวถึงลักษณะของการคล้อยตามดังนี้

1. การคล้อยตาม เพื่อความสอดคล้องกัน (Congruence Conformity) เป็นการกระทำตามกันเพื่อให้เกิดระเบียบแบบแผนมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของบุคคลในสังคม เป็นลักษณะของการปฏิบัติสืบทอดกันเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรม ประเพณีของสังคมความหมายของการคล้อยตามลักษณะนี้ ใช้กันในทางสังคมวิทยา

2. การคล้อยตามที่เป็นตามลักษณะนิสัย (Conformity Trait) หมายถึง ลักษณะบุคลิกภาพทุกอย่างของบุคคล ส่งผลให้มีแนวโน้มที่จะคล้อยตามคนอื่นมักเป็นคนที่ไม่ยอมผ่อนหนักผ่อนเบาผ่อนสั้นผ่อนยาว เจ้าศเจ้าศักดิ์มาก เป็นคนมีความรู้สึกต่ำต้อย เมื่อเป็นเด็กได้รับการเลี้ยงดูอย่างเข้มงวด

3. การคล้อยตามการเคลื่อนไหวทางสังคม (Movement Conformity) เป็นลักษณะการคล้อยตามที่เกิดขึ้นเมื่อถูกสถานการณ์ทางสังคมปัจจุบันมาชักจูง ลักษณะของการคล้อยตามความเคลื่อนไหวทางสังคมนี้ พิจารณาแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

ก. การคล้อยตามเป็นการส่วนตัวหรืออย่างแท้จริง (True or Private Conformity) หมายถึง การแสดงออกที่คล้อยตามกลุ่มออกอย่างจริงจังทั้งคำพูดการปฏิบัติและภายในใจของคน ซึ่งสอดคล้องกันหมด หรืออาจกล่าวว่าเป็นการคล้อยตามโดยความสมัครใจ

ข. การคล้อยตามที่เป็นการป้องกันตนเองหรือสาธารณะ (Public or Expedient Conformity) หมายถึง การที่บุคคลแม้จะแสดงพฤติกรรมภายนอกคล้อยตามกับความเห็นของคนส่วนใหญ่ก็จริงแต่ได้ซ่อนเอาความรู้สึกที่แท้จริงไว้ภายในใจซึ่งเป็นความในใจที่ได้เห็นด้วยกับกลุ่ม หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการคล้อยตามอย่างจำใจ (Compliance) ไม่เห็นดีเห็นชอบด้วยไม่ได้เปลี่ยนทัศนคติแต่กระทำอย่างนั้นเพื่อให้เหมือนคนอื่น จะเน้นจากการถูกลงโทษ หรือประหัตประหาร

อิทธิพลของกลุ่มต่อการคล้อยตาม

ทุกคนจะต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่มยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มยังมีอิทธิพลที่จะชักจูงให้บุคคลกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามกลุ่มได้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมหรือกิริยาท่าทางย่อมจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อบุคคลมีการติดต่อกับผู้อื่น ซึ่งเป็นความประสงค์ของกลุ่มอยู่แล้วที่ต้องการให้สมาชิกกระทำในสิ่งที่สมาชิกผู้อื่นในกลุ่มเขากระทำกัน ดังนั้น กลุ่มจึงมีอิทธิพลต่อเราตรงที่สมาชิกทุกคนต้องกระทำในสิ่งที่เหมือน ๆ กัน แต่ในบางครั้งผู้นำกลุ่มอาจจะมีอะไร ๆ ที่แสดงให้เห็นว่าเขามีอิทธิพลเหนือกลุ่มของเขา รวมถึงความสามารถในการโน้มน้าวจิตใจของสมาชิกด้วย และถ้าหากว่าได้ ก็จะทำให้กลุ่มมีระเบียบวินัยและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว การรวมกลุ่มจะไม่บรรลุวัตถุประสงค์เช่นนี้เสมอไป เพราะว่าทุกคนเป็นสมาชิกแต่เพียงชื่อหรือถูกขอร้องจากผู้ใหญ่ให้เข้ากลุ่ม ซึ่งคนพวกนี้ก็จะสร้างปัญหาให้กับกลุ่มพอสมควรเขาอาจจะมีปฏิกิริยาขัดขวาง ความพยายามต่าง ๆ ของกลุ่ม หรือมติของกลุ่มที่จะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ขัดกับความรู้สึกส่วนตัวของเขา ซึ่งปัญหานี้เกิดขึ้นเสมอ ดังจะเห็นได้จากกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมปัจจุบัน

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และคณะ (อ้างแล้ว) อธิบายถึงความสำคัญของกลุ่มต่อชีวิตของแต่ละบุคคลว่า มากน้อยตามลักษณะส่วนบุคคล ถ้าใครต้องพึ่งกลุ่มมากก็มักจะคล้อยตามกลุ่มง่าย และได้สรุปข้อเท็จจริง เกี่ยวกับอิทธิพลทางด้านคุณลักษณะกลุ่มไว้ดังนี้

ก. ความเชี่ยวชาญของกลุ่ม ถ้ากลุ่มแสดงออกให้บุคคลมองเห็นว่าเชี่ยวชาญ และให้ข้อมูลที่มีคุณค่า คือ ทำให้ประหยัดเวลาในการปรับตัวหรือได้กำไรชีวิตอื่น ๆ และข้อมูลนั้นน่าเชื่อถือ บุคคลมักจะคล้อยตามกลุ่มนั้น ไม่ว่าเขาจะมองเห็นได้ด้วยตนเองหรือจากการเล่าต่อกันมา เช่น ฟังผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านบรรยาย ผู้ฟังมักจะตั้งใจฟังตามความน่าเชื่อถือไว้ก่อน ยกเว้นผู้นำที่มีสติปัญญาสูง และความรู้เท่าเทียมกันหรือช่างคิด ช่างฟัง อาจสงสัยมากในสิ่งที่ซับซ้อน

ข. ประวัติความเห็นของกลุ่มต่อบุคคล คือ กลุ่มนั้น ๆ เคยตัดสินใจต่าง ๆ ขัดแย้งกับบุคคลหนึ่งบุคคลใดสักเท่าไร ถ้าเคยขัดแย้งเป็นส่วนใหญ่ บุคคลย่อมผูกพันและชอบกลุ่มได้ยาก ถ้าเป็นคนมีสติปัญญาสูงอยู่ในกลุ่มที่ชอบตัดสินใจอะไรโดยยึดอารมณ์เป็นที่ตั้งหวังผลประโยชน์ส่วนบุคคลที่จะร่วมมือเป็นหลัก บุคคลนั้นย่อมคล้อยตามกลุ่มได้ยาก

ค. ขนาดกลุ่ม ความไม่รู้จักกัน ความคลุมเครือและมติเอกฉันท์ของกลุ่ม จากการวิจัยไม่สามารถสรุปได้แน่นอนว่า ขนาดของกลุ่มแค่ไหนจึงจะสามารถบีบคั้นให้บุคคลคล้อยตามได้มากที่สุด

ด้านมติเอกฉันท์ของกลุ่ม หมายความว่า ส่วนใหญ่ไม่มีใครคัดค้านมตินั้น ๆ ซึ่งเป็นสิ่งบีบคั้นให้เสียส่วนน้อยคล้อยตามได้

ด้านความคลุมเครือ มักพบว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ มีความคลุมเครือ หรือไม่รู้จักกันมากนักจะทำให้บุคคลคล้อยตามได้ง่าย เมื่อพบคนแปลกหน้าที่น่าสนใจหรือเหตุการณ์ที่มองออกยากว่ามีต้นเหตุอะไรอย่างไร บุคคลมักจะกระทำไปตามที่กลุ่มลงมือกระทำ

ง. ความสามัคคีของกลุ่มและขวัญของสมาชิก ถึงกลุ่มมีบรรยากาศที่สามัคคีกันดีขวัญของสมาชิกก็จะดีตาม ทำอะไรก็มักจะคล้อยตามกันง่าย เช่น กล่าวเสียงเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน ขันขันแข็งร่วมมือกันเพื่อรางวัลทุกอย่าง แม้จะมีคุณค่าน้อยก็ตาม ถ้ากลุ่มนั้นเข้มงวดจนเกิดความรู้สึกว่าชีวิตถูกขู่เข็ญบุคคลย่อมลดการคล้อยตามลงเพราะไม่สบายใจที่ถูกตัดความเป็นอิสระ สำหรับเรื่องความสามัคคีนี้ไม่สามารถสรุปเป็นหลักแน่นอนตายตัวว่าเป็นสาเหตุของการคล้อยตามได้ ทั้งนี้แล้วแต่คุณลักษณะสมาชิกในกลุ่มว่ามีสติปัญญาหรือบุคลิกภาพเช่นไร

จ. สถานการณ์บีบบังคับจากบรรทัดฐานที่กลุ่มสร้างขึ้น บรรทัดฐานต่าง ๆ ในกลุ่มมักเน้นสิ่งบีบบังคับจิตใจบุคคล ถ้าเขาไม่เข้าใจและยอมรับไว้เป็นส่วนหนึ่งในความคิดเห็นของเขาจะไม่สบายใจมาก และไม่ยอมทำตามบรรทัดฐานนั้นด้วยความสมัครใจ

อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ให้กลุ่มกำหนดบรรทัดฐานขึ้นว่า มักจะบีบบังคับบุคคลให้คล้อยตามกลุ่มได้ซึ่งคงจะเป็นไปชั่วคราว แต่ถ้าบีบบังคับนานๆ เช่นนั้นอาจจะถูกกลืนให้เข้ากับกลุ่ม เช่น กลุ่มที่เน้นความสัมพันธ์มากกว่าการมุ่งทำงาน ก็จะขับให้คนมุ่งทำงานจริงจังถูกกลมกลืนไปกับกลุ่มได้

การที่ปัจเจกบุคคลคล้อยตามปทัสถานของสังคมมักทำให้กลุ่ม โดยเฉพาะตัวแทนสังคมเกิดความพอใจยกย่อง หรือเกิดความชอบความรักหรือความเมตตาได้ ในทางตรงกันข้ามถ้าบุคคลใดไม่ยอมคล้อยตามตามหรือฝ่าฝืนปทัสถานทางสังคม จะถูกสังคมมองว่า เป็นคนแปลกแหวกแนว หรือมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากสังคม แล้วสังคมหรือกลุ่มอาจจะไม่นิยมยกย่อง หรือทอดทิ้งไม่สนใจใยดีด้วย และในที่สุดอาจเกิดความแตกสามัคคีในกลุ่มนั้น ๆ

สรุปได้ว่า การคล้อยตามเกิดจากแรงผลักดันของกลุ่มต่อบุคคลที่เข้าร่วมเป็นสมาชิก ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลนั้น ๆ ให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากเดิมให้สอดคล้องกับพฤติกรรมของสมาชิกส่วนใหญ่ในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการยอมรับเป็นสมาชิก แต่ถ้าบุคคลมีความขัดแย้งในใจก็อาจเกิดความกดดันและแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างออกไปได้

พฤติกรรมกลุ่ม

ความหมายและลักษณะของกลุ่ม

แสงสุรีย์ ลำอังก์กุล (อ้างแล้ว) กล่าวว่า กลุ่ม หมายถึงบุคคลตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป มีปฏิสัมพันธ์กัน มีเป้าหมายร่วมกัน ด้อยที่ด้อยอาศัยกันและยอมรับสัมพันธภาพของกันและกัน

เฟลด์แมน อ้างใน แสงสุรีย์ ลำอังก์กุล (2534) เสนอแนะไว้ว่า ในกรณีที่จะเรียกว่ากลุ่มนั้นอาศัยเกณฑ์ 4 อย่าง คือ

1. มีการปฏิสัมพันธ์กลุ่มคือ ในระดับพื้นฐานที่สุด กลุ่มต้องอนุญาตให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เช่น เสนอหน้ากันนั่งพูดคุยหรือเขียนสารส่งถึงกัน
2. สมาชิกมีการรับรู้กันคือ สมาชิกแต่ละคนมีสิทธิแสดงทัศนคติต่าง ๆ เช่น ในกลุ่มทางศาสนา อาจมีคนเสนอแนวทางในการปฏิบัติของผู้นับถือศาสนาเดียวกัน ในกลุ่มเชื้อชาติบางชาติ อาจมีทางการเสนอแนวการปรับปรุงการปกครองของกลุ่ม

3. มีเป้าหมายร่วมกันและยึดปทัสถานเดียวกัน เช่น ทางกลุ่มเน้นเป้าหมายการสร้างไมตรีสัมพันธ์ ก็มีการจูงใจให้สมาชิก เข้าร่วมกิจกรรม สร้างความคุ้นเคยใกล้ชิดกัน

4. สมาชิกพึ่งพาอาศัยกันและร่วมชะตากรรมด้วยกัน

โยธิน กันสนยุทธ และ จุมพล พูลภัทรชีวิน (2524) อธิบายว่า กลุ่มในทางจิตวิทยา สังคม มิได้หมายความแต่เพียงเฉพาะจำนวนคน (ที่มีหลายคน) เท่านั้นแต่ยังมีความหมายไปถึงกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมกันในระบบที่เป็นระเบียบ

Sheriff & Sheriff (1969) อ้างใน โยธิน กันสนยุทธ (2524) ได้พูดถึงกลุ่มทางจิตวิทยาว่า มีคุณลักษณะดังนี้ คือ

1. มีจำนวนคนอย่างน้อยสองคนขึ้นไป
2. มีโครงสร้างของกลุ่มที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสมาชิกแต่ละคน นั่นคือ สมาชิกต่างก็รับรู้ร่วมกันว่าใครมีบทบาท ฐานอย่างไรในสังคมกลุ่มนั้น

3. กลุ่มที่รวมกันต้องมีความคงที่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง

ประทุม เป็นสุวรรณ (2522) กล่าวว่า กลุ่มมีความหมายเป็น 2 ลักษณะคือ ทราบถึงบุคคลหลายคนมีปฏิสัมพันธ์กัน ติดต่อกันในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งมากกว่าบุคคลอื่นและกลุ่มที่มีบุคคลมารวมกัน เพื่อกระทำการกิจบางอย่างใดอย่างหนึ่ง

นอกจากนี้ประทุม เป็นสุวรรณ ยังได้กล่าวถึง ลักษณะของกลุ่มว่ากลุ่มจะต้องมีสมาชิกตั้งแต่สองคนขึ้นไป มีปฏิสัมพันธ์กันซึ่งจะทำให้เกิดสถานการณ์แวดล้อมอย่างใดอย่างหนึ่ง จะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าตนเองเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยแบ่งกลุ่มเป็น 2 ประเภทดังนี้

ก. กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) หมายถึง กลุ่มที่สมาชิกภายในกลุ่มมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด สนับสนุนจริงใจต่อกัน มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จำนวนบุคคลในกลุ่มมีจำนวนไม่มาก เช่น กลุ่มเพื่อนสนิท กลุ่มบุคคลในครอบครัว

ข. กลุ่มทุติยภูมิ (Secondary Group) หมายถึง กลุ่มที่มีการวางกฎเกณฑ์ไว้เป็นระเบียบ เพราะมีสมาชิกเป็นจำนวนมาก ความสนิทสนมใกล้ชิดกันมีน้อย เช่นกลุ่มในระบบราชการ องค์กร การค้า

อุดม คำอาจค์กุล (2524) ได้จำแนกชนิดของกลุ่มไว้ดังนี้

1. กลุ่มปฐมภูมิ กับ กลุ่มทุติยภูมิ
2. กลุ่มไม่เป็นทางการ กับ กลุ่มเป็นทางการ

- กลุ่มไม่เป็นทางการ เป็นลักษณะของกลุ่มที่กฎเกณฑ์ไม่ชัดเจนหรือไม่ได้วางระเบียบไว้อย่างเป็นทางการ อาจเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์

- กลุ่มเป็นทางการ เป็นลักษณะของกลุ่มที่มีโครงสร้างถาวรต่ำกว่าระเบียบกฎเกณฑ์ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างเด่นชัด เช่น กลุ่มผู้บำเพ็ญผลประโยชน์ต่างๆ เป็นต้น

3. กลุ่มอ้างอิงกับกลุ่มสมาชิกภาพ
4. สมาคมหรือองค์กร
5. ผู้ชนและผู้ชนบ้านคั่ง

จากตัวอย่างดังกล่าว อุดม คำอาจค์กุล ได้จำแนกกลุ่มออกเป็น 2 พวก คือ

1. กลุ่มทางจิตวิทยา มักจะเป็นกลุ่มขนาดเล็ก สมาชิกภายในกลุ่มมีความผูกพันใกล้ชิดสัมพันธ์ทางใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน พฤติกรรมของสมาชิกแต่ละคนมีผลไปถึงพฤติกรรมของสมาชิกคนอื่น ๆ ด้วย

2. องค์กรทางสังคม เป็นกลุ่มขนาดใหญ่เป็นระบบการรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในแง่ความสัมพันธ์เดียวกันระหว่างกลุ่มย่อยต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เช่น องค์กร หรือสมาคมต่าง ๆ

Shaw อ้างใน ถวิล ธาราโภชน (2532) มีความเห็นว่า นิยามต่าง ๆ ที่กล่าวถึงการเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ จะเป็นการวิเคราะห์ค่าพื้นฐานของสมาชิกในกลุ่มเพื่อให้เข้าใจถึงมโนภาพของคำว่ากลุ่ม และถ้ามีกลุ่มเกิดแล้วสมาชิกของกลุ่มจะต้อง

1. มีแรงจูงใจที่เข้าไปร่วมกับ (เขาคาดหมายว่า จะทำให้เขาเกิดความพึงพอใจในบางสิ่งบางอย่าง ซึ่งเป็นความต้องการของเขา)

2. รู้ถึงสิ่งที่มีอยู่ในกลุ่ม นั่นคือ การรับรู้ของการเป็นความจริง

Shaw กล่าวต่อไปว่า ไม่เพียงแต่ในประการนี้เท่านั้น คำว่า กลุ่มยังจะต้องมีการสังเกตร่วมกันเมื่อแต่ละคนมีการเกี่ยวข้องกัน แม้แต่ระยะเวลาที่สัมพันธ์กันตลอดจนความแตกต่างตั้งแต่เริ่มต้นของกลุ่มจนกระทั่งกลุ่มได้พัฒนาขึ้น การให้ความช่วยเหลือ หรือสนับสนุนกระบวนการของกลุ่มมากกว่าคนอื่นในกลุ่มของคนก็ให้คุณค่าของคนในกลุ่มมากกว่ากระบวนการกลุ่ม ฉะนั้น การดูกลุ่มจะต้องดูที่พฤติกรรมที่เขาแสดงออกด้วย

ถวิล ธาราโกชน์ (2532) ได้สรุปลักษณะสำคัญของกลุ่มได้ 3 ประการคือ

1. กลุ่มจะต้องมีคนอย่างน้อยที่สุด 2 คน มารวมตัว
2. กลุ่มจะต้องมีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือปฏิสัมพันธ์
3. กลุ่มจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ทำให้คนที่เข้าร่วมกลุ่มเกิดความพึงพอใจ หรือมีแรงจูงใจ

อย่างใดอย่างหนึ่งที่ทำให้คนเข้าร่วมกลุ่ม นั่นก็คือ บุคคลจะต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และพรพิมล วรวิฑูพรพงศ์ (2522) ได้อธิบายการเกิดขึ้นของกลุ่มว่ากลุ่มเกิดจากการที่มีคนนับตั้งแต่สองคนขึ้นไปมามีความสัมพันธ์กัน โดยมีผลประโยชน์และเป้าประสงค์ร่วมกัน สำหรับความสัมพันธ์นั้นก็มิได้ตั้งแต่น้อยไปหามาก ซึ่งดูได้จากช่วงเวลาการคงอยู่ของกลุ่มว่าสั้นหรือยาว สำหรับขนาดของกลุ่มก็มีตั้งแต่เล็กไปจนถึงใหญ่มาก ๆ เนื่องจากกลุ่มเกิดจากการรวมตัวของบุคคลต่าง ๆ โดยหลักใหญ่ก็เพื่อผลักดันเอาความต้องการของบุคคลเหล่านั้นที่เรียกว่าสมาชิกกลุ่มนั่นเอง กลุ่มจึงมีความสำคัญต่อสมาชิกแต่ละคน กล่าวคือ สมาชิกมักจะถือว่ากลุ่มคือคน การที่เป็นเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงคุณค่าของกลุ่มซึ่งคุณค่านี้จะเกิดจากการที่บุคคลมีการปะทะสังสรรค์กับกลุ่มของเขา ที่ประกอบด้วยสมาชิกผู้อื่น นอกจากตัวเขาแล้วด้วย ดังนั้น ในกรณีที่กลุ่มถูกผู้อื่นโจมตี สมาชิกกลุ่มมักจะต่อสู้หรือตอบโต้อย่างเข้มแข็งเสมือนว่าตัวเองถูกโจมตี

กลุ่มนอกจากจะมีหน้าที่รับผิดชอบที่จะดำเนินงาน เพื่อสนองความต้องการที่มีร่วมกันของสมาชิกกลุ่มแล้ว กลุ่มยังอาจสร้างเสริมประสบการณ์ใหม่ ๆ แก่สมาชิกกลุ่มซึ่งประสบการณ์เหล่านั้นอาจยังผลให้สมาชิก เกิดความต้องการชนิดใหม่ขึ้นมาได้เหมือนกัน

จุดมุ่งหมายของกลุ่ม

แสงสุรีย์ ลำอังก์กุล (อ้างแล้ว) กล่าวว่า เมื่อเราเข้าไปสังกัดกลุ่มใด ๆ เราอาจจะคิดว่ากลุ่มนั้นสามารถตอบสนองความต้องการอะไรให้แก่สมาชิก และสมาชิกต้องทำอะไรแก่กลุ่มด้วย โดยทั่วไป กลุ่มหนึ่ง ๆ ย่อมสนองความต้องการของสมาชิกได้อย่างน้อยที่สุด 1 อย่าง โดยสรุปกล่าวได้ว่า กลุ่มทั้งหลาย อาจจะสามารถสนองความต้องการแก่สมาชิกโดยมีจุดมุ่งหมาย 3 อย่าง ได้แก่ การแลกเปลี่ยนความคิดของสมาชิกกลุ่ม การอบรมขัดเกลาเพื่อให้สมาชิกเรียนรู้ระเบียบของกลุ่ม การอบรมขัดเกลาเพื่อให้สมาชิกเรียนรู้ระเบียบของกลุ่ม และการแก้ปัญหา

- การแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดของกลุ่ม

กลุ่มที่เน้นจุดมุ่งหมายในการแลกเปลี่ยนความรู้ความคิด ย่อมมีสภาพที่ให้โอกาสแก่สมาชิกในการที่จะแสวงหาความรู้และมีงานที่จะนำความรู้ความคิดต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนกันได้ เพื่อให้สมาชิกได้รับความรู้ใหม่ ๆ ให้ทันเหตุการณ์สังคมและโลก

- การอบรมขัดเกลาให้สมาชิกเรียนรู้ระเบียบของกลุ่ม

เมื่อเข้ากลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความคิดกันได้แล้ว สมาชิกกลุ่มอาจจะสนใจเรียนรู้ที่จะเคารพและปฏิบัติตามระเบียบของการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยที่ต่างคนต่างมีความเป็นปัจเจกบุคคลได้ ไม่สูญเสียเอกลักษณ์ส่วนบุคคลจนสูญเสียสภาพเสื่อมโทรม เป้าหมายของกลุ่มเน้นการสนองนโยบาย ทางด้านบรรยากาศทางอารมณ์ และทางสังคม มากกว่าทางด้านการทำงาน กลุ่มจึงมักจะเสนอกิจกรรม ที่เอื้ออำนวยให้สมาชิกได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งนี้เพื่อผลลัพธ์ที่น่าพึงปรารถนาที่สุด คือ สมาชิกแต่ละคนยอมรับได้ว่า สมาชิกคนอื่น ๆ ก็เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มเช่นเดียวกับตน ทุกคนมีความสำคัญต่อกลุ่ม นอกจากนั้นก็ไม่มีว่าแต่ละบุคคลยังมีบุคลิกลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ส่วนบุคคลอยู่

- เป้าหมายในการแก้ปัญหา

ในการรวมกลุ่มนั้น บุคคลยังสนใจในการแก้ปัญหาของงานใด ๆ เป็นพิเศษเฉพาะอย่างหรือมุ่งทำงานกลุ่มให้สำเร็จทางด้านใดด้านหนึ่งตามความถนัดและความสนใจของบุคคลในการแก้ปัญหาที่เป็นงานใหญ่

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และพรพิมล วรวิฑูพิฑพวงศ์ (2522) กล่าวว่า การที่บุคคลมารวมกลุ่มกันได้ เพราะสมาชิกกลุ่มเห็นว่าเป้าประสงค์ของกลุ่มนั้นจะสามารถสนองความต้องการของเขาได้ ถ้าเป้าประสงค์ของกลุ่มนั้นมีความสอดคล้องกับเป้าประสงค์ของเขา เป้าประสงค์ของกลุ่มนี้มักจะเกิดขึ้นจากการตกลงร่วมกันของสมาชิกกลุ่มนั่นเอง และเป้าประสงค์ของกลุ่มที่เป็นทางการจะมีรูปแบบให้เห็นอย่างเด่นชัดและเปิดเผย

องค์ประกอบที่จะทำให้สมาชิกกลุ่มยอมรับเป้าประสงค์ของกลุ่มมีดังนี้

1. ความชัดเจนของเป้าประสงค์

2. เป้าประสงค์ของกลุ่มสามารถสนองความต้องการในด้านนั้น ๆ ให้แก่สมาชิกกลุ่มได้

การกระทำเช่นนี้ จะสร้างความรู้สึกความเป็นผู้มีส่วนร่วม (Sense of Belongingness) หรือความเป็นเจ้าของร่วมกันให้เกิดขึ้นแก่สมาชิกกลุ่ม

โครงสร้างของกลุ่ม

พิสมัย วิบูลย์สวัสดิ์ และพรพิมล วรวิฑูรพทพงศ์ (อ้างแล้ว) กล่าวว่าโครงสร้างของกลุ่ม หมายถึง แบบแผนของความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม โดยมีการกำหนดถึง บทบาท สถานภาพ และปทัสถานของกลุ่มขึ้นมาจากการศึกษาพบว่า เมื่อขนาดของกลุ่มใหญ่ขึ้นก็ ยิ่งจำเป็นจะต้องมีโครงสร้างของกลุ่ม ทั้งนี้เพราะคำนึงถึง

1. การทำงานที่มีประสิทธิภาพของกลุ่ม
2. ความสามารถและแรงจูงใจของสมาชิกกลุ่ม
3. สภาพสิ่งแวดล้อมทางบุคคลและสังคมของกลุ่ม

สรุปได้ว่า พฤติกรรมกลุ่ม เป็นผลจากการที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมีปฏิสัมพันธ์กัน มีเป้าหมายร่วมกัน โดยมีได้หมายความแต่เพียงจำนวนคน (ที่มีหลายคนเท่านั้น) แต่หมายความว่า กลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมกันในระบบที่เป็นระเบียบ อยู่ร่วมกันคงที่ในระยะเวลาหนึ่ง เป็นการรวมกลุ่มแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปัญหาการทำลายความหลากหลายทางชีวภาพเกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เศรษฐกิจสังคม การเมืองไปจนถึงวัฒนธรรม การแก้ไขปัญหาจึงต้องดำเนินการแก้ไขทั้งระบบ ความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวพบได้จากการที่ องค์การระหว่างประเทศได้ร่วมกันร่าง ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์โลก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการวางแผนระยะยาวในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของโลก เป้าหมายที่สำคัญคือ การป้องกันรักษากระบวนการทางนิเวศวิทยาที่เป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิตของมนุษย์และกิจกรรมทางเศรษฐกิจ การพิทักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพโดยการดูแลการใช้ประโยชน์จากพืชพรรณให้ยั่งยืนยาวนาน

ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์โลกมีปรัชญาพื้นฐานที่ระบุถึงความสัมพันธ์ในด้านเดียวกันของการอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนา ถ้าไม่มีการพัฒนาการอนุรักษ์ก็เกิดขึ้นไม่ได้ และถ้าไม่มีการอนุรักษ์การพัฒนาก็ไม่อาจยั่งยืน ซึ่งยุทธศาสตร์การอนุรักษ์โลกถือเป็นต้นกำเนิด แนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ (2538) ได้อธิบายว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ ยุทธศาสตร์การพัฒนาที่นำเอาทรัพยากรทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติ มนุษย์ การเงิน และกายภาพ มาจัดการเพื่อ ก่อให้เกิดความมั่งคั่ง ความกินดีอยู่ดี และความสุขสมบูรณ์ที่เพิ่มขึ้น การพัฒนาแบบยั่งยืนขึ้นอยู่กับการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้องและเหมาะสม

แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน ถูกกำหนดในรูปแบบปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการกำหนดนโยบายของภาครัฐและเอกชน สำหรับทางเลือกของบุคคลในศตวรรษหน้า Agenda 21 ได้รับการอนุมัติจากที่ประชุมที่มีผู้นำโลกเข้าร่วมประชุม และเจ้าหน้าที่จากหลายหน่วยงาน รัฐบาลท้องถิ่น นักธุรกิจ นักวิทยาศาสตร์ องค์กรเอกชน (NGOs) เข้าร่วมการประชุม (กระทรวงการต่างประเทศ, 2537)

Agenda 21 กล่าวได้ว่า ประชากร การบริโภค และเทคโนโลยี เป็นพลังผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม มีความจำเป็นต้องดำเนินการลดการบริโภคที่ฟุ่มเฟือยและไร้ประสิทธิภาพในบางส่วนของโลก โดยกล่าวถึง บทบาทของทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล นักธุรกิจ สหภาพแรงงาน นักวิทยาศาสตร์ อาจารย์ คนพื้นเมือง สตรี เด็ก และเยาวชน ซึ่ง Agenda 21 กล่าวอ้างว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นหนทางที่จะเอาชนะทั้งในเรื่องของความยากจนและการทำลายสิ่งแวดล้อม ทั้งยังเรียกร้องให้รัฐบาลของประเทศต่าง ๆ ดำเนินกลยุทธ์การพัฒนาประเทศในลักษณะที่ยั่งยืน โดยการเปิดโอกาสให้กลุ่มต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง แม้รัฐบาลจะมีความรับผิดชอบหลักในการชี้แนะเพื่อการเปลี่ยนแปลง แต่จำเป็นต้องร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรระหว่างประเทศ ภาคธุรกิจ รัฐบาล มลรัฐ องค์กรส่วนจังหวัดและส่วนปกครองท้องถิ่น องค์กรเอกชน ตลอดจนกลุ่มประชาชนในระดับต่าง ๆ

สาระสำคัญส่วนหนึ่งของ Agenda 21 ได้กล่าวถึงการประสานความร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เนื่องจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) มีบทบาทสำคัญในการกำหนดและดำเนินงานในเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย ความเป็นเอกเทศจากรัฐบาลและจากส่วนอื่นในสังคม ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของ NGOs นอกจากนี้ NGOs ยังมีความชำนาญในเรื่องการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในลักษณะที่รับผิดชอบต่อสังคมและปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อม

รัฐบาลแต่ละประเทศควรสนับสนุนความร่วมมือระหว่าง NGOs กับรัฐบาลท้องถิ่น เพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและข้อตัดสินใจต่าง ๆ ในเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการที่จะพบทวนและประเมินผลการดำเนินงานตาม Agenda 21 และเข้าถึงข้อมูลและข่าวสารอย่างทันเวลา โดยใช้ความสามารถของ NGOs ในด้านต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุด เช่น ในด้านการศึกษา การบรรเทาภาวะความยากจน การคุ้มครอง และการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ควรเปิดโอกาสให้ NGOs ที่จะดำเนินการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ของสาธารณะด้วย

สรุปว่า การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชน ให้เกิดการประสานความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ให้สามารถครอบคลุมปัญหาโดยการวิเคราะห์ถึงขีดจำกัดของการพัฒนาที่อยู่ภายใต้ขีดจำกัดความสามารถของระบบนิเวศ

ขบวนการสิ่งแวดล้อมในโลกอุตสาหกรรมตะวันตก

ขบวนการเคลื่อนไหวทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ การคุ้มครองสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นมานานแล้ว การเกิดขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมในโลกตะวันตก เริ่มขึ้นเมื่อนักล่าอาณานิคมชาวยุโรปเข้าไปตั้งถิ่นฐานในอเมริกาเหนือเมื่อปี ค.ศ. 1607 การค้นพบทวีปที่มีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้กลุ่มคนเหล่านั้นมองว่าทรัพยากรธรรมชาติมีอยู่เหลือเฟือ ใช้เท่าไรก็ไม่มีความขาด การขุดแร่ทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมแก่ระบบนิเวศของทวีปใหม่ (ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 2538)

เป็นเหตุให้เกิดการรวมกลุ่มปัญญาชนแสดงความคิดเห็นว่า การขุดแร่เผาผลาญทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งที่น่าวิตกและเป็นอันตราย จึงได้เสนอว่า พื้นที่ธรรมชาติที่ยังไม่ถูกบุกเบิกควรได้รับการคุ้มครองโดยปล่อยให้อยู่ในสภาพที่บริสุทธิ์เพื่อเป็นมรดกของชนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นการเริ่มต้นของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ขบวนการเคลื่อนไหวอนุรักษ์ธรรมชาติในยุคแรก มีแนวความคิดที่หลากหลายบางกลุ่มสอนให้รู้จักกับจริยธรรมแนวชีวภาพมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อโลกธรรมชาติ เข้าใจในกฎนิเวศวิทยาพื้นฐาน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผล ในขณะที่นักคิดบางคนมองว่าธรรมชาติไม่ได้มีไว้เพื่อให้มนุษย์ได้ใช้ประโยชน์ ธรรมชาติมีไว้เพื่อได้รับความเคารพและห่วงใยจากมนุษย์ ภาระหน้าที่ของมนุษย์คือ จะต้องปกป้องรักษาธรรมชาติ ไม่ให้ธรรมชาติถูกทำลาย ย่ำยีเพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจ นักคิดกลุ่มนี้เป็นผู้บุกเบิกของขบวนการสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่แนวหนึ่ง ซึ่งได้เสนอว่า เราต้องรักษาธรรมชาติเพื่อธรรมชาติเอง (ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์)

การเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมในยุคใหม่ เริ่มมีการต่อต้านและประท้วงเกี่ยวกับมลภาวะอันเกิดจากสารเคมี ไม่ได้มีเป้าหมายหลักเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติเพียงอย่างเดียว หากแต่มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำลายล้างสิ่งแวดล้อมและชีวิตมนุษย์ เป็นกระบวนการที่ได้รับการสนับสนุนอย่างกว้างขวางจากผู้คนเกือบทุกวงการ

ขบวนการสิ่งแวดล้อมใหม่มีความแตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวในยุคแรกที่จุดเริ่มต้นซึ่งขบวนการสมัยใหม่เริ่มจากการต่อต้านมลภาวะขยายขอบเขตไปถึงการต่อต้านพลังงานนิวเคลียร์ แนวคิดส่วนใหญ่มีอุดมการณ์ที่ปฏิเสธเทคโนโลยีนิยม มีความห่วงใยธรรมชาติและป่าไม้ในภาพรวมครอบคลุมไปถึงระดับโลก เป็นขบวนการที่ให้ค่านิยมสูงในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย เป็นการท้าทายค่านิยมแบบบริโภคนิยมของอุตสาหกรรมนิยม

สรุปได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวอนุรักษ์ธรรมชาติในยุคแรกเรียกร้องให้ผู้คนเกิดความรักต่อธรรมชาติ ในขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมสมัยใหม่มีการแสดงความคิดเห็นที่ปฏิเสธระบบที่ก่อให้เกิดการทำลายธรรมชาติ

โลกทรรศน์ทางสิ่งแวดล้อม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นมีหลายกลุ่ม หลายอุดมการณ์ กลุ่มเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อมต่างก็มีวิถีคิด แนวคิด และแนวนโยบายที่มีเหตุผลเฉพาะของตนเอง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและวิถีทางเกี่ยวกับเรื่องนี้จึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง เช่น บางกลุ่มเสนอว่าควรให้มีการทำธุรกิจกับป่าไม้ต่อไป บางกลุ่มเสนอว่าควรจะรักษาป่าไม้แบบเบ็ดเสร็จ ไม่ให้มีการกรรมการแสวงหาประโยชน์ใด ๆ เกิดขึ้น แต่ละกลุ่มมีเหตุผลในการจัดระบบเศรษฐกิจสังคมที่มีแนวทางแตกต่างกันไป

ในทศวรรษที่ 1980 และ 1990 มีโลกทรรศน์ที่เป็นกระแสหลัก คือ ความเชื่อที่บอกว่าระบบอุตสาหกรรมนิยมสามารถดำรงอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติได้ การขยายตัวของเศรษฐกิจย่อมมีได้แต่ต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นกับสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ โลกทรรศน์กระแสหลักที่ต้องการให้เห็นหนทางสำหรับการปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิด “ความยั่งยืนยาวนาน” (Sustainability)

ในขบวนการสิ่งแวดล้อม โลกทรรศน์แบบยูโรเปีย ยังมีพลังสูงต่อไปในการสร้างความฝันถึงโลกใหม่ แนวทางนี้ปฏิเสธค่านิยมแนวคิดแนวนโยบายของระบบอุตสาหกรรมนิยมอย่างสิ้นเชิง โดยเชื่อว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบบ้าคลั่ง ลัทธิบริโภคนิยมและการแก้ไขปัญห เศรษฐกิจการเมืองแขนงต่าง ๆ มีแต่จะสร้างความทุกข์ยากให้แก่ชีวิตมนุษย์มากขึ้น พร้อม ๆ กับการล่มสลายของโลกรวมชาติ

การเคลื่อนไหวแนวยูโรเปียเชื่อว่า ท่ามกลางการแสวงหาไขว่คว้าว่าวัตถุอย่างไม่หยุดยั้ง ความเคารพต่อธรรมชาติของมนุษย์ได้สูญหายไป ลัทธิที่นิยมวัตถุได้ผลักดันให้มนุษย์ขาดความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ การทำลายล้างธรรมชาติจึงเกิดขึ้นได้ โลกทรรศน์ที่สอนให้มนุษย์ชูครีคใช้ประโยชน์จากธรรมชาติจึงต้องถูกปฏิเสธ แนวคิดนี้ย้ำว่าการจะแก้ไขวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมได้ต้องแก้ไขโครงสร้างของจิต พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย เนื่องจากสังคมเป็นต้นตอสำคัญของการเกิดมลภาวะทางจิต

สำหรับโลกทรรศน์ทางตะวันออก พระธรรมปิฎก (2541) ได้ให้ความคิดเห็นว่า ในการอนุรักษ์ธรรมชาติ “ต้องให้มนุษย์มีความสุขในการอยู่กับธรรมชาติ” เมื่อมนุษย์มีความสุขที่จะอยู่กับธรรมชาติก็จะเกิดความรู้สึกรักธรรมชาติโดยไม่ต้องบังคับ ไม่ต้องชักชวนคนที่มีความสุขกับธรรมชาติจะรักธรรมชาติเอง

ตามหลักพุทธศาสนา มนุษย์ควรมีความคิดต่อธรรมชาติ 3 ประการ ดังนี้ อ้างใน พระธรรมปิฎก (2541) มนุษย์ควรมองเห็นธรรมชาติเป็นสิ่งรื่นรมย์ ชื่นชมความงาม มีความสุขกับธรรมชาติ เป็นพืชมพันธุ์ มนุษย์ สัตว์ทั้งหลาย ในธรรมชาติเป็นเพื่อนร่วมกฏธรรมชาติอันเดียวกับคนจะต้องมีเมตตาไมตรีต่อกัน มองธรรมชาติเป็นสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าเกื้อกูลต่อการพัฒนาคนของมนุษย์ ทำที่เหล่านี้จะทำให้พฤติกรรมต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพลิกเปลี่ยนจากความเป็นปฏิปักษ์ และจิตที่ข่มเหง รังแก เอาเปรียบธรรมชาติ นำไปสู่ความเป็นมิตร ความเกื้อกูล และอยู่ร่วมกันด้วยดี

ลิปปนนท์ เกตุทัต (2539) กล่าวว่า คนหลายเชื้อชาติยังเชื่อว่า มีวิญญาณสิงสู่อยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่สิ่งที่มีองค์แล้วเหมือนไม่มีชีวิต เช่น ก้อนหิน ภูเขา หรือพื้นดิน พลังหรือวิญญาณนี้มีชื่อเรียกว่า มานา (Mana) อินเดียนแดงเผ่าซุ เรียกละนี้ว่า วากาน (Wakan) เผ่าอัลโกเรียน เรียกว่า มานิตู (Manitur) เผ่าโรกัว เรียกว่า โอเร็นดา (Orenda) คนเหล่านี้เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีชีวิต

ทศวรรษที่ผ่านมา มนุษย์ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอันตรายต่อธรรมชาติมากมาย แต่แนวคิดในยุคใหม่นี้มนุษย์จะเลิกเป็นศัตรูกับธรรมชาติกลายเป็นมิตรกับธรรมชาติ สังเกตได้จากคนในสังคมเมืองเริ่มมีการเคลื่อนย้ายไปสู่ชนบท เป็นการหลีกเลี่ยงความวุ่นวายของชีวิตที่เกิดจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี กลับไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติมากขึ้น ก่อให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนธรรมชาติมากขึ้น โดยลำดับ

ลิปปนนท์ เกตุทัต ยังได้กล่าวถึงการเรียนรู้ของมนุษย์หลังจากเรียนรู้ธรรมชาติเพื่อประโยชน์ในทางธุรกิจแล้วมนุษย์เริ่มมีการเรียนรู้เรื่องของตนเองและจักรกลในฐานะเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งเท่านั้น มิใช่ผู้ยิ่งใหญ่อย่างที่มนุษย์เคยเข้าใจในอดีต เมื่อมนุษย์รับรู้ตัวตนที่แท้จริงแล้วแนวคิดต่อธรรมชาติชาติจึงเปลี่ยนไป

การเคารพเทิดทูนธรรมชาติของเผ่าอินเดียนแดง ปรากฏในหนังสือ Environmental Science ของ Danic LD. Chiras (Chiras, 462) อ้างใน พระธรรมปิฎก (2541) ซึ่งเขียนเล่าว่า ซีแอตเติล หัวหน้าเผ่าอินเดียนแดงเขียนจดหมายตอบมาถึงประธานาธิบดีแฟรงคลินเพียร์ซ ของสหรัฐอเมริกา ที่ได้แถลงว่าจะขอซื้อแผ่นดินของอินเดียนแดงเผ่าของซีแอตเติลไว้ดังนี้

“ท่านจะคิดซื้อหรือขายผืนป่าและแผ่นดินได้อย่างไร ความคิดนี้เป็นของแปลกประหลาดแก่พวกเรา ท่านจะต้องบอกลูกหลานของท่านว่า ผืนแผ่นดินภายใต้ร่มเท้าของเราทั้งหลายนี้เป็นเจ้าฐลีของบรรพบุรุษปู่ย่าตายายของเรา ดังนั้น ลูกหลานของท่านจะต้องเคารพผืนแผ่นดิน จึงบอกลูกหลานของท่านว่า ผืนแผ่นดินนี้มั่งคั่งไปด้วยชีวิตของญาติพี่น้องของเรา จึงสอนลูกหลานของท่านเหมือนดังที่เราสอนลูกหลานของเราว่า โลกนี้เป็นแม่ของเรา สิ่งใดก็ตามที่บังเกิดแก่โลก ก็จะบังเกิดแก่ลูกหลานของโลกนี้ด้วย”

“โลกนี้มีใช่เป็นของมนุษย์ มนุษย์เป็นสมบัติของโลก สิ่งทั้งหลายทั้งปวงมีความสัมพันธ์กัน เหมือนเลือดซึ่งสมานรวมครอบครัวให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทุกสิ่งทุกอย่างมีความสัมพันธ์กันทั้งสิ้น สิ่งใดที่เกิดขึ้นแก่ผืนแผ่นดิน ก็ย่อมเกิดขึ้นแก่ลูกหลานของผืนแผ่นดิน มนุษย์ไม่ได้ทอโยงโยสร้างระบบสายสัมพันธ์แห่งชีวิตนี้ เขาเป็นเพียงสายใยเส้นหนึ่งในโยงโยสิ่งนี้เท่านั้น สิ่งใดที่มนุษย์ทำแก่โยงโยนี้ ก็คือทำแก่ตัวเขาเอง”

วาทะของเผ่าอินเดียนแดง เป็นส่วนหนึ่งที่ได้จุดประกายแนวคิดต่อธรรมชาติแนวใหม่แก่โลกตะวันตก เป็นวาทะที่แสดงถึงความเคารพ เกิดทุนต่อธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวตะวันตกไม่เคยสนใจมาก่อน

เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (2539) อธิบายแนวคิดของขบวนการนี้ไว้ว่า แนวคิดในขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม เรียกว่า Environmentalism บางกลุ่มเรียกว่า กลุ่มสีเขียวอ่อน แนวคิดของกลุ่มนี้ขึ้นอยู่กับรากฐานความคิดแบบปฏิรูประบบสังคมที่เป็นอยู่ ให้มีความสอดคล้องกับกระแสวิถีทางนิเวศน์ได้ ปัจจุบันกลุ่มสีเขียวอ่อนเหล่านี้ได้หันมาสนใจปัญหาทางการเมืองและพยายามผลักดันรัฐรวมทั้งบริษัทเอกชน ร่วมกันดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่มุ่งแต่ความเจริญทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยนำเสนอแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และความคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมขึ้น ด้วยความเชื่อพื้นฐานที่ว่าจะสามารถปฏิรูประบบทุนนิยมให้พัฒนาควบคู่ไปกับการมีสภาพแวดล้อมที่ดีได้

สรุปได้ว่า โลกทรรศน์ทางสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในขบวนการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างหลากหลายอุดมการณ์ แต่ละกลุ่มต่างมีแนวคิดมุมมองและแนวนโยบายที่เป็นเหตุผลเฉพาะของตนเอง บางกลุ่มมีมุมมองถึงความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์